

มจร อุทสาณ ပဏ္ဍိတံ

◆◆ တေဇာတိ ပီဇိကဇာတိမဂ္ဂဇာတိ ◆◆

วิทยากรโดย ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ
ผู้เชี่ยวชาญเทศกาล พิธีกรรมอีสาน

หลักสูตร

เทศกาล และพิธีกรรมอีสาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลเภา เพ็งวิภาศ

พม.,พร.บ.,ศศ.ม., พร.ด.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น ๒๕๖๘

คำปรารภ

ในปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยยังคงมีความสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในภาคอีสาน ซึ่งเต็มไปด้วยเทศกาลพิธีกรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น หลักสูตรเทศกาลพิธีกรรมอีสานนี้ ได้รับการออกแบบเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงความสำคัญและลักษณะเฉพาะของแต่ละเทศกาลที่จัดขึ้นในภูมิภาคอีสาน เช่น ถูษยามยามดีที่ควรรู้ พิธีแต่งงานตามแบบฉบับชาวอีสานแท้ ๆ พิธีสูตรถอด สูตรถอน วิธียกเสาแฮกเสาขวัญ ประเพณีทำบุญตามฮีต ๑๒ และอื่น ๆ ที่เป็นตัวแทนของความเชื่อ ศาสนา การต่อสู้กับธรรมชาติและการเคารพในวิถีชีวิตของชุมชน

หลักสูตรนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีในแต่ละท้องถิ่น และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้อย่างยั่งยืน การเรียนรู้และศึกษาในหลักสูตรนี้จะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ลึกซึ้ง และสามารถเข้าใจถึงคุณค่าของประเพณีพิธีกรรมอีสานในบริบทของสังคมไทยที่กำลังเติบโตในยุคที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี หลักสูตรเทศกาลพิธีกรรมอีสานนี้ ได้รับการออกแบบอย่างรอบคอบเพื่อให้ผู้เรียนทั้งในระดับพื้นฐานและผู้ที่มีความสนใจในด้านวัฒนธรรมอีสานสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ได้อย่างครบถ้วน ผ่านการเรียนรู้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของแต่ละเทศกาล การเตรียมตัวและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ไปจนถึงความเชื่อและค่านิยมที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมอีสาน การเรียนการสอนในหลักสูตรนี้จะเน้นไปที่การศึกษาทางทฤษฎีร่วมกับการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศจริงของการจัดเทศกาลและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยตรง เช่น การเข้าร่วมพิธีในช่วงเทศกาลบุญกุ้งงานทำ บุญกุ่มข้าวใหญ่และฟังเทศน์มหาชาตินานาชาติ

หรือการเรียนรู้พีซีขั้นบ้านใหม่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงบริบททางสังคมและ
ความสำคัญของประเพณีเหล่านี้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ หลักสูตรนี้ยังให้
ความสำคัญกับการสร้างความตระหนักรู้และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์และสืบสาน
ประเพณีเหล่านี้ให้คงอยู่และเป็นที่ยึดมั่นในวงกว้าง ผ่านการพัฒนาทักษะในการสื่อสาร
และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

สุดท้ายนี้ หลักสูตรเทศกาลพิธีกรรมอีสานไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักกับ
ประเพณีท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของ
ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายและมีเสน่ห์ใน
ตัวของมันเอง การเรียนรู้และเข้าใจในพิธีกรรมเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงใน
สังคมและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในความหลากหลายได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ปฏิบัติหน้าที่แทน

อธิการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

การศึกษาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งสำคัญในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ สำหรับภาคอีสานของประเทศไทยนั้นเต็มไปด้วยประเพณีและพิธีกรรมที่มีความหมายลึกซึ้งและแฝงไปด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ การเรียนรู้และการปฏิบัติเทศกาลพิธีกรรมอีสานไม่เพียงแต่ทำให้เราเข้าใจในวิถีชีวิตและความเชื่อของผู้คนในอดีต แต่ยังช่วยเสริมสร้างความรู้และความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

หลักสูตร "เทศกาลพิธีกรรมอีสาน" นี้ได้รับการออกแบบเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาถึงลักษณะและความสำคัญของพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน ตั้งแต่การเตรียมตัวสำหรับเทศกาลต่างๆ ไปจนถึงการปฏิบัติและการเข้าใจในความหมายของแต่ละพิธีกรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวอีสาน

สุดท้ายนี้ เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหลักสูตรนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังความรักและความภูมิใจในวัฒนธรรมอีสานให้แก่ผู้เรียนทุกคน พร้อมทั้งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมอีสานให้คงอยู่ตลอดไป

(ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ)

อาจารย์ประจำหลักสูตร

สารบัญ

คำปรารภ

คำนำ

บทที่ ๑	ฤกษ์งามยามดีพิธีกรรมอีสาน	๑
	๑.๑ ความนำ	๑
	๑.๒ ฤกษ์ดีหัวเรือยงหมอน แต่งงาน	๑
	๑.๓ ประวัติความเป็นมาสูตรกาลกิณีหลวง	๒
	๑.๔ ยามอุบากอง	๓
	๑.๕ พยากรณ์ ๑๒ ราศี แบบตำราพรหมชาติ	๕
	๑.๖ สูตรยามสามตา โบราณอีสานดูของหาย	๑๐
	๑.๗ สูตรชาตาแบบโยคม่า	๑๑
	๑.๘ สูตรโครงดูคนป่วยว่าจะหายหรือตาย	๑๓
	๑.๙ สูตรโคลงช้างแก้ว	๑๔
	๑.๑๐ โชคชะตาตามฐานชีวิต	๑๕
	๑.๑๑ สูตรต้องห้ามของคนโบราณ	๑๖
บทที่ ๒	พิธีแต่งงานตามแบบฉบับชาวอีสานแท้ ๆ	๑๗
	๒.๑ ความนำ	๑๗
	๒.๒ ขั้นตอนของประเพณีกินดอง	๑๘
	๒.๓ ดีหัวเรือยงหมอน	๒๐
	๒.๔ การทำพิธีสู่ขวัญแต่งงาน	๒๑
	๒.๕ คำสู่ขวัญแต่งงาน	๒๒
	๒.๖ คำกล่าวผูกแขนแต่งงาน	๒๕
	๒.๗ คำมิดฟายมี ๒ สำนวน	๒๕

	๒.๘ พิธีส่งตัวเข้าหอ	๒๘
	๒.๙ เรื่องคู่สมรสควรพูดคุยกันคือแรก	๒๘
บทที่ ๓	พิธีสูตรถอด สูตรถอน	๒๙
	๓.๑ ความนำ	๒๙
	๓.๒ เครื่องบูชาประกอบพิธีสูตรถอด สูตรถอน	๒๙
	๓.๓ ลักษณะของพิธีสวดถอดถอน	๓๐
	๓.๔ พิธีสูตรถอด สูตรถอน	๓๑
	๓.๕ สรุปการสวดสูตรถอดสูตรถอน	๓๒
บทที่ ๔	พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลุกบ้านสร้างเรือน	๓๘
	๔.๑ ความนำ	๓๘
	๔.๒ ความเป็นมาการปลุกบ้านสร้างเรือน	๓๘
	๔.๓ ความสำคัญของการปลุกบ้านสร้างเรือน	๓๘
	๔.๔ วิธียกเสาเอกเสาขวัญสร้างบ้าน	๔๐
	๔.๕ วิธียกเสาเอกเสาขวัญ	๔๐
	๔.๖ อุปกรณ์คำถามที่จะทำพิธียกเสาเอกเสาโท	๔๑
	๔.๗ วันเดือนที่จะปลุกบ้านให้เป็นมงคล	๔๑
	๔.๘ การกำหนดประตูบ้านและการพาดบันได	๔๒
	๔.๙ ข้อห้ามเกี่ยวกับบ้านตามคติโบราณ	๔๓
	๔.๑๐ วิธียกเสาบ้าน	๔๓
	๔.๑๑ ตำราจัดเสาเรือน	๔๔
	๔.๑๒ การพาดบันได	๔๔
บทที่ ๕	พิธีขึ้นบ้านใหม่	๔๕
	๕.๑ ความนำ	๔๖

๕.๒	เครื่องบูชาและคำพูดก่อนขึ้นบ้านใหม่	๔๖
๕.๓	สิ่งของที่ต้องเตรียมใช้ในพิธี	๔๗
๕.๔	หน้าที่เจ้าของบ้าน	๔๗
๕.๕	ผู้มาจากทางไกลให้ตอบ	๔๗
๕.๖	คาถาก่อนขึ้นเหยียน	๔๙
๕.๗	คาถาล้างเท้าเจ้าบ้าน	๕๐
๕.๘	คาถาตอกตราประตูห้อยถุงยาม	๕๐
๕.๙	นำไหว้พระ สวดมนต์ย่อพิธีปูที่นอน	๕๐
บทที่ ๖	องค์ความรู้การแต่งแกเลี้ยเคราะห์	๕๒
๖.๑	ความนำ	๕๓
๖.๒	ความหมาย	๕๓
๖.๓	เครื่องคายอุปกรณ์เสี่ยกลาง	๕๕
๖.๔	คำสวดความเสี่ยเคราะห์	๕๖
๖.๕	คำว่าเสี่ยเคราะห์ออก	๕๘
๖.๖	ความเป็นมาและความหมายการเสี่ยเข็ญ	๕๙
๖.๗	อภิไทยโพธิบาทว์	๖๐
๖.๘	การตัดเวรตัดกรรมกรรม	๖๒
๖.๙	สงราหู ชาวอีสาน	๖๓
๖.๑๐	การแต่งแก้	๖๔
บทที่ ๗	ฮีต ๑๒ คอง ๑๔	๖๘
๗.๑	ความนำ	๖๘
๗.๒	ฮีตสิบสอง (ประเพณี ๑๒ เดือน)	๖๘
๗.๔	คองสิบสี่	๗๓

๗.๕ กองสืบสํานําย ที่ ๑	๗๔
๗.๖ กองสืบสํานําย ที่ ๒	๗๕
๗.๗ กองสืบสํานําย ที่ ๓	๗๖
๗.๘ กองสืบสํานําย ที่ ๔	๗๗
บรรณานุกรม	๗๙